

Vesna Miović, Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik 2006, 444 str.

Polovicom 15. stoljeća Dubrovačka Republika je potpisala bilateralni ugovor s Osmanskim Carstvom, po kojem su se Osmanlije obvezale čuvati mir i sigurnost Republici, a njezinim trgovcima siguran prolaz kroz osmanske krajeve. S druge pak strane, Republika se obvezala Porti na godišnji dar, kao znak lojalnosti sultanu. Dubrovčani su sultanu plaćali godišnje 12 500 zlatnika do kraja 17. stoljeća, a od početka 18. stoljeća, svake treće godine isti iznos. Upravo na tom dubrovačkom haraču, kojeg su sultanu nosila dvojica plemića nazvanih "poklisarima harača", temeljio se odnos između Dubrovnika i Osmanskog Carstva. Štoviše, Republika je na njemu temeljila i svoje povlastice (povoljne carine, pravo na slobodnu i sigurnu trgovinu, prava dubrovačkih trgovaca na osmanskim teritoriju i obrnuto, monopol na prodaju dubrovačke soli, monopol dubrovačke luke na međudržavni trgovački promet, pravo na uvoz osmanske hrane, pravo na zaštitu od razbojnika i otmičara te skrb za bosanskohercegovačke katolike) te određeni stupanj neovisnosti (zaštita suverenosti i cjelovitosti teritorija Dubrovačke Republike). U očima Osmanskog Carstva, Dubrovačka Republika bila je jedna od njihovih vazalnih država, s kojom se odnos temeljio na ugovoru. Najvažniju točku njihovog odnosa predstavljao je upravo dubrovački harač. No, Osmansko Carstvo je zahtijevalo i dodatne usluge od strane Republike: vršenje špijunaže, organiziranja službenih putovanja poslanikâ, odnosno zabrane istih itd.

Zbirka *Acta Turcarum* nastala je kao posljedica neprestanih veza dugih tri i pol stoljeća, između vlasti Dubrovačke Republike s osmanskim pokrajinama u zaleđu te sa samim sultanom i ministrima Porte. Spisi su bili odlagani u Turskoj kancelariji, u sastavu Kneževa dvora, poput spisa inih organa Republike koji su bili odlagani u zasebne arhive. Tijekom 18. stoljeća uslijedili su prvi pokušaji inventariziranja i sređivanja arhiva, a 1780-ih godina bilo je dovršeno sređivanje sultanskih spisa. Propašću Dubrovačke Republike te dolaskom Dubrovnika pod vlast fancuske uprave, a kasnije austrijske, arhiv Turske kancelarije je djelomično propao. Također je tijekom austrijske vladavine dio gradiva bio odnesen u Državni arhiv u Beču, koji je u sljedećih 150 godina bio prenašan na relaciji Beč - Beograd da bi napokon, pod oznakom "K" bio pohranjen u Državnom arhivu u Dubrovniku. Danas arhivska serija *Acta Turcarum* sadrži oko 15.000 osmanskih dokumenata, od kojih je oko 2.200 komada sultanskih.

Državni arhiv u Dubrovniku započeo je 2002. temeljito sređivanje sultanskih spisa. Prilikom tog sređivanja, izvornici su bili spojeni sa svojim prijepisima odnosno prijevodima pod jednim brojem, čime se broj jedinica smanjio s 2.200 na 1.900. Svakoj novoj jedinici bila je dodijeljena nova signatura, a uz nju se navode stare signature. Spisi su posloženi kronološki, podijeljeni su u 16 svezaka, dok je numeracija tekuća i proteže se od prvog do posljednjeg sveska. To znači da je današnji inventar sljedećeg izgleda: nova signatura, stara signatura u zagradi, dva datuma (jedan po kršćanskom načinu računanja, dok je drugi po muslimanskom načinu računanja), mjesto izdavanja spisa, adresat te kratki sadržaj (regist). Na kraju opisa svakog spisa nalazi se uputnica na autora i rad u kojem je spis objavljen.

Knjigu Vesne Miović "Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana" može se podijeliti u dvije cjeline: prvu cjelinu čini opsežan arhivističko-povijesni uvod o sultanskim spisima te odnosima između Dubrovčana i Osmanlija, dok je druga cjelina analitički inventar sultanskih spisa Državnog arhiva u Dubrovniku.

Prva cjelina je podijeljena na nekoliko poglavlja. Na početku je kratak uvod o nastanku i sudbini zbirke *Acta Turcarum* te sultanskih spisa dubrovačkog Arhiva (str. 7-10). U poglavlju *Vrste sultanskih spisa dubrovačkog arhiva* (str. 11-32) autorica objašnjava vrste dokumenata sultanskih spisa (kroz elemente osmanske diplomatike, na primjeru pojedinih dokumenata), a koji se nalaze u seriji *Acta Turcarum*: dubrovačke kapitulacije (najstarija

sačuvana kapitulacija, u prijepisu, od Selima I. iz 1513, a posljednja kapitulacija je ona Mehmeta IV. iz 1687, nakon čega Dubrovčani nisu smatrali potrebnim tražiti izdavanja kapitulacija od novih sultana, kako ne bi doveli u pitanje eventualno ponovno uvođenje obveze godišnjeg plaćanja harača); fermani (oni čine najveći dio zbirke sultanskih spisa), a autorica ih dijeli u četiri skupine: a) f. kao dodatak kapitulaciji odnosno dodatno tumačenje u praksi nastalih, nejasnih točaka ugovora, b) f. u kojima se stalno ponavljaju pojedine točke kapitulacije, zbog samovolje pokrajinskih vlasti, c) f. za pojedinačne slučajeve (trgovački i politički problemi, te problemi kriminala, pljački itd.), d) f. nalik formularima, nastali radi zaštite pomoraca, a manji broj njih radi zaštite poklisara harača); povelje (berat) - o postavljanju osmanskih dužnosnika i dubrovačkih konzula; hatti - i hümayuni - posebna vrsta sultanskih spisa na koje je sultan osobno dopisao frazu "neka se postupi u skladu s ovim", čime je taj spis dobio poseban značaj i težinu (a radilo se o fermanima, poveljama i predstavkama). Posljednje poglavlje uvodnog dijela nosi naslov *Pregled osmansko-dubrovačkih odnosa prema sultanskim spisima*, a podijeljen je u dva dijela: *Korist Osmanlija* (str. 33-96) i *Korist Dubrovčana* (str. 97-133). U njemu je autorica donijela opsežnu analizu odnosa Republike i Porte. Koristeći se navedenom serijom *sultanskih spisa*, Miović je pokazala zajedničke interese (na političkom i gospodarskom planu) koji su utjecali na suradnju između Osmanlija i Dubrovčana. U tekstu se posebno ističe način implementiranja opsežnih citata u korpus autoričinog teksta, čime je sâm tekst dobio na dinamičnosti i slikovitosti.

Drugu cjelinu čini analitički inventar *sultanskih spisa* (str. 137-409) na već prije opisan način. Za lakše korištenje inventara napravljena su kazala: osoba (str. 417-428); zemljopisnih naziva, uz koje su dodane pripadajuće osmanske administrativne i sudbene jedinice (str. 429-436) te kazalo osmanskih administrativnih i vojnih funkcija i naslova (str. 437-440). Također su od velike pomoći dva glosara. Prvi je glosar prevedenih turskih izraza (str. 410), a drugi je glosar turcizama i izvornih turskih izraza (str. 411-413). Knjiga je obogaćena i s nekoliko fotografija sultanskih spisa (s pripadajućom signaturom u DAD-u).

Na koncu bi se moralo istaknuti kako je autorica, viša znanstvena suradnica Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku i autorica nekoliko knjiga i radova na temu dubrovačko-osmanskih odnosa, koristeći gradivo Državnog arhiva u Dubrovniku, iznijela nove spoznaje o dubrovačko-osmanskim odnosima. Posebno je ukazala na koristi od postojanja samostalne Dubrovačke Republike za Osmansko Carstvo te načine na koje su Dubrovčani znali ublažiti *vazalni* odnos prema Porti. Kvalitetno napravljeni analitički inventar, popraćen kazalima i glosarima, daje preglednost i olakšava korištenje gradiva. Tako izrađen inventar je omogućio, kako je i sama autorica istaknula u uvodu, namjeru Državnog arhiva u Dubrovniku, da se gradivo sultanskih spisa učini pristupačnim i onim istraživačima koji ne posjeduju znanje turskog jezika te kao poticaj novim i kvalitetnijim istraživanjima.

Ladislav Dobrica